

УДК 336.711

DOI <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2023.6.44>

Пінтоха Микола Миколайович,

аспірант кафедри державної політики та врядування

Інституту адміністрування, державного управління та професійного розвитку

Національного університету «Львівська політехніка»

ORCID ID: 0009-0002-5539-9015

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: БЕЗПЕКОВИЙ АСПЕКТ

PECULIARITIES OF FUNCTIONING OF THE BANKING SECTOR OF UKRAINE UNDER MARTIAL LAW: SECURITY ASPECT

У статті розглянуто особливості функціонування банківського сектору України в умовах воєнного стану в контексті безпекового аспекту. З'ясовано, що воєнний стан не міг не позначитися на банківському секторі держави, тому банківські установи постали перед фактом потреби діяти в нових умовах. Відмічено, що діяльність банківської системи в будь-яких умовах базується на основі таких ключових принципів як законність, економічна самостійність, незалежність від державних органів, відповідальність за зобов'язаннями, легальність банківських операцій, дотримання економічних нормативів, право вибору банківської установи та збереження довіри клієнтів. Підкреслено, що на рівні держави з початку війни в Україні було здійснено заходи щодо оптимізації функціонування банківського сектору в умовах воєнного стану. Відзначено, що навіть під час активних воєнних дій на значній території України банківський сектор продемонстрував відносну стабільність у своєму функціонуванні. Підмічено, що все ж у цій сфері існують значні ризики, оскільки продовжує зменшуватися частка строкових коштів у банківській сфері в сучасних умовах. Акцентовано увагу на створенні Національним банком України та системно важливими банками мережі відділень, яка отримала назву POWER BANKING. Зауважено, що банківський сектор України засвідчив високі результати функціонування протягом 2022 року, незважаючи на виклики воєнного часу. Спостережено, що у 2022 році відбулося зростання загальних та чистих активів у зведених балансових показниках банківського сектору. Відмічено, що у 2022 році спостерігався значний приплив коштів в банки від фізичних осіб та господарюючих суб'єктів порівняно із 2021 роком. Підсумовано, що забезпечення безпеки банківського сектору України в сучасних умовах повинно передбачати посилення управлінських дій та заходів банківського менеджменту, спрямованого на залучення клієнтів, убезпечення їх вкладів від непередбачених втрат, диверсифікації банківських кредитних ризиків та розширення спектру послуг, які надаватимуть банківські установи фізичним та юридичним особам.

Ключові слова: банківський сектор, воєнний стан, безпека, банківські установи, кошти, ризики, клієнти, управління.

The article examines the peculiarities of the functioning of the banking sector of Ukraine under martial law in the context of the security aspect. It was found out that the state of war could not but affect the banking sector of the state, therefore banking institutions were faced with the fact of the need to act in new conditions. It was noted that the activity of the banking system in any conditions is based on such key principles as legality, economic independence, independence from state bodies, responsibility for obligations, legality of banking operations, compliance with economic standards, the right to choose a banking institution and maintaining the trust of customers. It is emphasized that at the state level, since the beginning of the war in Ukraine, measures have been taken to optimize the functioning of the banking sector in the conditions of martial law. It was noted that even during active military operations in a significant territory of Ukraine, the banking sector demonstrated relative stability in its functioning. It was noted that, nevertheless, there are significant risks in this area, since the share of time funds in the banking sector continues to decrease in modern conditions. Attention is focused on the creation of a network of branches by the National Bank of Ukraine and systemically important banks, which was named POWER BANKING. It was noted that the banking sector of Ukraine witnessed high performance results during 2022, despite the challenges of wartime. It was observed that in 2022 there was an increase in total and net assets in the consolidated balance sheet indicators of the banking sector. It was concluded that ensuring the security of the banking sector of Ukraine in modern conditions should involve strengthening of management actions and measures of bank management aimed at attracting customers, securing their deposits from unforeseen losses, diversifying bank credit risks and expanding the range of services that banking institutions will provide to individuals and legal entities.

Key words: banking sector, martial law, security, banking institutions, funds, risks, customers, management.

Постановка проблеми. Проблема забезпечення безпеки банківського сектору України в сучасних умовах розвитку національної економіки, різного роду викликів та загроз набуває виняткового значення. Особлива увага та зосередженість, насамперед, органів державної влади до питань безпеки стала відчутніша після початку збройної агресії росії та тимчасової окупації частини території України. Отже, у таких складних економічних процесах становлення та розвитку нашої державності певними прогалинами та слабкостями можуть скористатися різні суб'єкти для незаконного збагачення. Саме тому питання підвищення рівня безпеки банківського сектору є цілком актуальним сьогодні в умовах дії воєнного стану в державі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій літературі існує значна кількість публікацій, присвячених особливостям функціонування банківського сектору. Зокрема, варто згадати таких дослідників як Еркес О. [1], Калита О. [1], Кириченко К. [4], Котік Б. [2], Крилова О. [4], Мирончук В. [3; 4], Мирошніченко Ю. [4], Прокopenко Н. [3], Смолінська С. [2], Сундук Т. [1], Тимошик Н. [4], Халімон Т. [5], Шепель І. [3] та багато інших.

У своїх працях вчені розглядають принципи (засади) організації та здійснення банківської діяльності, досліджують особливості діяльності банківського сектору України в період воєнного стану, вивчають специфіку функціонування банківської системи України в умовах війни та розглядають принципи, на основі яких це відбувається, обґрунтовують дилеми та шляхи вирішення проблем функціонування банківської системи України в умовах воєнного стану.

Незважаючи на значну кількість статей, у яких вивчається проблематика функціонування банківського сектору, зокрема, в умовах дії воєнного стану в Україні, тематика дослідження діяльності банківських установ в сучасних умовах все ж залишається гостро актуальною, зважаючи на затяжні воєнні дії на території української держави. Це потребує глибоких наукових досліджень у зазначеній сфері, що зумовило актуальність вибору напряму дослідження даної статті.

Мета статті полягає в дослідженні особливостей функціонування банківського сектору України в умовах воєнного стану в контексті безпекового аспекту діяльності банківських установ під час війни на території української держави.

Виклад основного матеріалу. Воєнний стан не міг не позначитися на банківському секторі держави, зважаючи на зниження платоспромож-

ності населення, розбалансування фінансово-кредитної системи та кризи підприємницької діяльності. Банківські установи постали перед фактом потреби діяти в нових умовах, залучати клієнтів, проводити фінансові операції та реагувати на ризики часто у форс-мажорних обставинах.

Діяльність банківської системи в будь-яких умовах, включаючи ситуації війни чи конфлікту базується на основі ключових принципів, зокрема, таких, які представлені в таблиці 1.

Враховуючи конфліктні умови, які виникають в умовах війни, дотримання цих принципів є критично важливим для забезпечення стабільності банківської системи та захисту інтересів учасників цієї системи.

На рівні держави з початку війни в Україні було здійснено заходи щодо оптимізації функціонування банківського сектору в умовах воєнного стану.

Так, Правлінням Національного банку України було прийнято Постанову «Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану» №18 від 24 лютого 2022 року, яка визначила основний порядок роботи банків в умовах війни [6]. Цією Постановою було визначено порядок забезпечення роботи банків та їх відділень в безперебійному режимі в умовах відсутності загрози життю та здоров'ю населення, але з урахуванням обмежень щодо видачі готівки.

Законом України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану» від 15.03.2022р. № 2120-IX. було змінено правила щодо надання послуг з кредитування банками та небанківськими фінансовими установами [7]. Зокрема:

- нарахування відсотків за користування кредитними коштами є цілком правомірним з боку кредитора, тому законодавством не передбачено скасування;
- споживач не нестиме відповідальності у період воєнного стану та у 30-денний строк після дня його припинення або скасування у випадку прострочення виконання зобов'язань за споживчим кредитом;
- у разі допущення прострочення споживач звільняється від обов'язку сплати кредитодавцю неустойки (штрафу, пені) та інших платежів;
- забороняється збільшувати відсоткову ставку за користування кредитом у разі невиконання зобов'язань за договором про споживчий кредит, окрім випадків, коли встановлення змінюваної відсоткової ставки передбачено кредитним договором чи договором про споживчий кредит.

Принципи діяльності банківської системи

№ п/п	Принципи	Їх характеристика
1	Законність	Банки повинні діяти в межах законів і правових норм, що регулюють їхню діяльність. Це важливо для забезпечення порядку та визначення відповідальності в умовах правового регулювання
2	Економічна самостійність	Банки мають економічну відповідальність за свою діяльність і можуть вільно розпоряджатися власними та залученими ресурсами відповідно до економічних принципів
3	Незалежність від державних органів	Банки повинні функціонувати незалежно від державних владних органів та не повинні допускати втручання у свою діяльність, крім випадків, передбачених законом
4	Відповідальність за зобов'язаннями	Банки несуть відповідальність за свої фінансові зобов'язання перед клієнтами та третіми особами, і це є важливим аспектом їхньої діяльності
5	Легальність банківських операцій	Усі операції банків повинні здійснюватися на основі ліцензій та відповідати чинному законодавству
6	Дотримання економічних нормативів	Банки повинні дотримуватися економічних нормативів, встановлених регулятором (наприклад, Національним банком України), для забезпечення стабільності системи та захисту інтересів клієнтів
7	Право вибору банківської установи	Клієнти мають право вибирати банк для розміщення своїх фінансових активів, і це право повинно бути забезпечене банківською системою
8	Збереження довіри клієнтів	Довіра клієнтів є найціннішим активом для банківської системи. Збереження цієї довіри є важливим завданням, що вимагає дотримання всіх вищезазначених принципів

Джерело: власні узагальнення

Навіть під час активних воєнних дій на значній території України банківський сектор продемонстрував відносну стабільність у своєму функціонуванні. У 2022 році, незважаючи на скорочення кількості відділень банківських установ в країні, банки активно відновлювали роботу своїх мереж у звільнених регіонах. На сьогодні майже 70% всіх відділень в даній мережі припадає на системно важливі банки, а третина – на відділення інших банків [8].

Скорочення кількості відділень та персоналу у кожному п'ятому відділенні пояснюється розташуванням їх у регіонах, де тривають активні бойові дії. У зв'язку з цим попит на банківські послуги в цих областях виявляється нижчим.

Наріжною ініціативою у цей час є створення Національним банком України та системно важливими банками мережі відділень, яка отримала назву POWER BANKING. Ця мережа вже налічує понад 2300 відділень і призначена для надання послуг клієнтам навіть під час блекауту, спричиненого масованими обстрілами. Банківський сектор отримав цей досвід тривалої відсутності електропостачання, і POWER BANKING забезпечений резервними каналами зв'язку, альтернативними джерелами енергії, додатковим персоналом та посиленою інкасацією готівки [9].

У 2022 році клієнти банківського сектора виявили довіру до фінансових установ, вкладаючи свої кошти на поточні рахунки, незважаючи на виклики, з якими стикається країна. Особливо

слід відзначити збільшення строкових вкладів населення як в іноземній, так і в національній валюті.

У табл. 2 представлена інформація про кількість банків протягом 2019–2022 рр., на основі якої можна проаналізувати динаміку останніх років щодо цього питання.

Дані таблиці 1 вказують на зменшення кількості фінансово стійких банків з 75 до 67 одиниць протягом 2019–2022 рр. У 2022 році відбулося скорочення на 4 позиції кількості банківських установ, включаючи два банки із державним російським капіталом (це скорочення сталося в лютому 2022 року). Конкретно, це стосувалося ліквідації таких банків як АТ «Міжнародний резервний банк» та ПАТ «Промінвестбанк».

Цей тренд протягом 2019–2022 рр. визначався зменшенням кількості державних банків з 5 до 4, іноземних банків з 20 до 16, і приватних банків з 50 до 47 одиниць. Станом на 7 лютого 2023 року Національним банком України було визнано банк «Форвард» неплатоспроможним, оскільки він не відповідав вимогам законодавства, і його чисті активи становили лише 0,1% від загальних чистих активів банківського сектору.

Важливо відзначити, що банківський сектор показав високі результати функціонування протягом 2022 року, незважаючи на виклики воєнного часу. Детальніше дані щодо динаміки функціонування банківських установ в Україні протягом 2019–2022 рр. можна побачити в таблиці 3.

Таблиця 2

Кількість банків в Україні протягом 2019–2022рр.

	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2022 р. в % до 2019 р.
Платоспроможні банки	75	73	71	67	89,3
зміна	-2	-2	-2	0	х
Державні банки, у т. ч. ПриватБанк	5	5	4	4	80,0
зміна	0	0	-1	0	х
Іноземні банки	20	20	20	16	80,0
зміна	-1	0	0		х
Приватні банки	50	48	47	47	94,0
зміна	-1	-2	-1	0	х

Джерело: [10]

Інформація, представлена у таблиці 3, вказує на те, що загальні активи банків в зведених балансових показниках зросли на 37,1% протягом 2019-2022рр. Чисті активи збільшилися на 57,7% у 2022р. порівняно з 2019 р., а валові кредити суб'єктам господарювання зменшилися на 2,6%. Кошти суб'єктів господарювання у зведених балансових показниках банків збільшилися на 79,6% протягом зазначеного періоду.

Окремо слід звернути увагу на функціонування банків у 2022 році, порівняно з 2021 роком. У 2022 році спостерігалось зростання загальних та чистих активів у зведених балансових показниках банківського сектору. Збільшення активів було в основному обумовлене зростанням вкла-

день у кошти в інших банках та в депозитні сертифікати Національного банку України.

Важливо відмітити, що у 2022 році спостерігався значний приплив коштів в банки від фізичних осіб та господарюючих суб'єктів порівняно із 2021 роком. Проте, водночас відбулося зменшення виданих кредитів фізичним особам. Це є закономірним, оскільки воєнний стан призводить до зростання ризиків, і попит на кредити в такому середовищі знижується. Збільшення непрацюючих кредитів та зростання втрат від кредитного ризику призвели до скорочення чистого кредитного портфеля.

Також у 2022 році був зафіксований значний ріст відрахувань банків у резерви – з 3,4 млрд. грн у 2021 році до 118,8 млрд. грн у 2022 році. Тим

Таблиця 3

Основні показники банківського сектору України протягом 2019–2022 рр.

Показники	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2022 р. в % до 2019 р.
Кількість діючих банків	75	73	71	67	89,3
Загальні балансові показники (млрд грн)					
Загальні активи	1 982	2 206	2 358	2 717	137,1
у т. ч. в іноземній валюті	718	746	679	819	114,1
Чисті активи	1 493	1 823	2 053	2 354	157,7
у т. ч. в іноземній валюті	492	585	583	731	14,6
Валові кредити суб'єктам господарювання	822	749	796	801	97,4
у т. ч. в іноземній валюті	381	332	292	281	73,8
Чисті кредити суб'єктам господарювання	415	432	540	529	127,5
Валові кредити фізичним особам	207	200	243	210	101,4
у т. ч. в іноземній валюті	38	31	21	13	34,2
Чисті кредити фізичним особам	143	149	200	134	93,7
Кошти суб'єктів господарювання	525	681	800	943	179,6
у т. ч. в іноземній валюті	191	233	233	317	166,0
Кошти фізичних осіб	552	682	727	934	169,2
у т. ч. в іноземній валюті	238	285	270	340	142,9
Фінансові результати (млрд. грн)					
Чисті процентні доходи	78.9	84.8	117.6	151.6	192,1
Чисті комісійні доходи	44.0	46.5	58.0	50.1	113,9
Відрахування в резерви	10.7	31.0	3.4	118.8	1110,3
Чистий прибуток/збиток	58.4	39.7	77.4	24.7	42,3

Джерело: [10]

не менше, банківському сектору вдалося отримати прибуток за 2022 рік, і це в значній мірі пов'язано з подальшим зростанням комісійних та процентних доходів.

У цілому, банківському сектору вдалося зберегти стабільні позиції на ринку, незважаючи на значні трансформації, викликані нестабільною ситуацією в країні, пандемічними тенденціями та активними воєнними діями. Враховуючи можливий довготривалий ефект воєнного стану, банківському сектору важливо розуміти, як ефективно діяти в майбутньому, враховуючи очевидні та потенційні ризики такого середовища.

Банки повинні вивчити можливості відновлення кредитування на рівні, який існував до початку воєнних подій в Україні, зберігаючи і підтримуючи своїх клієнтів, адже умови тривалої війни вимагають від фінансових установ стабілізації їхніх бізнес-моделей. Керування кредитними ризиками стає ключовим завданням для банків, оскільки ці ризики будуть визначальними для їхньої діяльності в подальшому.

Національний банк України планує представити аналіз стійкості банківських установ і банківського сектору протягом періоду дії воєнного стану в Україні. Це дозволить оцінити реальний розмір регулятивного капіталу, а також перевірити достатність формування резервів та якість кредитного портфеля протягом зазначеного періоду. У подальших кроках може бути визначено, коли можна скасувати тимчасові регуляторні послаблення та які строки відновлення капіталу будуть встановлені для банків.

Також передбачається можлива підтримка акціонерів для деяких банків, які мають проблеми з відновленням капіталу. Однак для більшості фінансових установ банківського сектору планується отримання достатнього обсягу прибутку.

Оцінка стійкості роботи банківських установ також може регламентувати стратегічні напрями банківських операцій з непрацюючими активами.

В цілому банківський сектор залишається високоліквідним завдяки припливу коштів від клієнтів, але ризики існують через подальше зменшення частки строкових коштів. Національний банк, підвищуючи резервні вимоги, стимулює банки покращувати строкову структуру та управляти ліквідністю відповідно до процентної політики.

Висновки. Отже, навіть в умовах дії воєнного стану в Україні банківський сектор залишається високоліквідним завдяки активному припливу коштів від клієнтів. Проте у цій сфері все ж існують значні ризики, оскільки продовжує зменшуватися частка строкових коштів у банківській сфері. Для сприяння поліпшенню строкової структури Національний банк збільшує резервні вимоги для коштів на вимогу та на поточних рахунках.

Налагодження ефективного управління банківською ліквідністю стає пріоритетом для банківських установ відповідно до вимог процентної політики. Ця стратегія спрямована на посилення стимулювання вкладень населення у строкові депозити. Банкам слід приділяти максимальну увагу контролю за їхньою ліквідністю, щоб ефективно відповідати вимогам у сфері процентних ставок та сприяти більш стійкому та строковому фінансовому портфелю.

Загалом, забезпечення безпеки банківського сектору України в сучасних умовах повинно передбачати посилення управлінських дій та заходів банківського менеджменту, спрямованого на залучення клієнтів, убезпечення їх вкладів від непередбачених втрат, диверсифікації банківських кредитних ризиків та розширення спектру послуг, які надаватимуть банківські установи фізичним та юридичним особам.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Еркес О., Калита О., Сундук Т. Банківська система України в умовах війни. *Scientia-Fructuosa (Вісник Київського національного торговельно-економічного університету)*, 2022, 144(4), 122–133. URL: [https://doi.org/10.31617/1.2022\(144\)09](https://doi.org/10.31617/1.2022(144)09) (дата звернення: 15. 01.2024)
2. Котік Б.С., Смолінська С.Д. Функціонування банківського сектору України в період воєнного стану. *Молодий вчений*, № 10 (122), 2023. С. 213–217. <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2023-10-122-42>
3. Прокопенко Н.С., Мирончук В.М., Шепель І.В. Принципи функціонування банківської системи України в умовах війни. *Економіка та суспільство*. Випуск 41. 2022. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/download/1556/1497> (дата звернення: 15. 01.2024)
4. Тимошик Н., Крилова О., Мирошніченко Ю., Кириченко К., Мирончук В. Дилеми та шляхи вирішення функціонування банківської системи України в умовах воєнного стану. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, 2022, 5(46), 40–53. URL: <https://doi.org/10.55643/fcaptp.5.46.2022.3905> (дата звернення: 15. 01.2024)
5. Халімон Т.М. Принципи (засади) організації та здійснення банківської діяльності. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Вип. 4(25). Т 3. С. 231–239.
6. Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану : Постанова НБУ від 24.02.2022 р. № 18. URL: https://ips.ligakon.net/document/view/pb22027?ed=2022_05_19 (дата звернення: 24.01.2024).

7. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану : Закон України від 15.03.2022р. № 2120-IX. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/T222120?ap=1> (дата звернення: 24.01.2024).

8. За 2022 рік банки скоротили кожне п'яте відділення – огляд банківського сектору від НБУ | Think brave. Think brave | Останні новини бізнесу України. URL: https://biz.ligazakon.net/news/217614_za-2022-rk-banki-skorotili-kozhne-pyate-vddlennya---oglyad-bankvskogo-sektoru-vd-nbu (дата звернення: 24.01.2024).

9. Power Banking. Power Banking. URL: <https://power.bank.gov.ua/> (date of access: 24.01.2024).

10. Огляд банківського сектору. Лютий 2023. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Banking_Sector_Review_2023-02.pdf?v=4 (дата звернення: 24.01.2024)